

*доцент кафедри українського
літературознавства Херсонського
державного університету*

ГЛИБОКЕ ПРОЧИТАННЯ СПАДЩИНИ ГЕНІАЛЬНОГО СПІВЦЯ УКРАЇНИ

Рецензія на монографію: В.В.Барчан. "Творчість Теодосія Осьмачки в контексті стильових та філософських вимірів ХХ століття" – Ужгород: ТІМРАНІ, 2008.- 432 с.

Тодось (Теодосій) Степанович Осьмачка займає визначне місце в історії українського та світового письменства. Як яскравий представник покоління митців розстріляного Відродження він пройшов численні кола тоталітарного пекла і повідав світові про українську трагедію. "Він був поглинутий рікою забуття, але не потонув у темній воді, бо великий", – відзначав патріарх вітчизняної літератури Павло Загребельний. І дійсно, оця великість митця, його геніальна сутність поступово відкривається для наукового і широкого загалу в незалежній Україні, щоб уже ніколи не канути в Лету. Хоча, здавалося б, належне визнання прийшло до Т.Осьмачки ще в 20-х роках, коли один за одним критики та літературознавці висловлювали своє захоплення його творчістю (С.Єфремов, О.Дорошкевич, М.Зеров, Я.Савченко, Ю.Меженко, М.Доленго, Ф.Якубовський та ін.). А в часи сталінських репресій, цькування письменника і згодом, у період еміграції, не бракувало високих поцінувань і з боку діаспорної критики (В.Барка, В.Державин, Ю.Клен, Ю.Лавріненко, Ю.Шерех, М.Неврий та ін.). Та й сьогодні активно продовжується осмислення літературно-мистецького феномену, названого Осьмачкою, а відтак до праць наших сучасників (І.Дзюба, М.Жулинський, Н.Зборовська, Ю.Ковалів, М.Скорський, М.Слабошпицький, В.Пахаренко, С.Пінчук, В.Поліщук, В.Шевчук та ін.) додається ґрунтовне дослідження Валентини Барчан "Творчість Теодосія Осьмачки в контексті стильових та філософських вимірів ХХ століття" – системна й новаторська праця, що є помітним кроком у напрямку до досягнення масштабності цього митця.

Обравши об'єктом свого дослідження творчість Т.Осьмачки, авторка запропонувала широкий погляд на грані його обдаровання, звернулась до психоаналітичного дискурсу творчої особистості письменника, висвітлила естетичні й світоглядні засади його літературної діяльності, простежила експресіоністичну сутність та екзистенційне філософське наповнення його доробку, чим заповнила важливу нішу у царині інтерпретації спадщини геніального сина України.

Монографія чітко структурована, відзначається стрункістю й цілісністю. Обрана Валентиною Барчан тема наукового дослідження безперечно є актуальною та новою, бо невичерпаною лишається проблема осмислення природи експресіонізму та екзистенціалізму на українському літературно-мистецькому ґрунті, зокрема на матеріалі творчості Т.Осьмачки.

У своєму "Вступі" Валентина Барчан подає короткий огляд життєпису письменника, акцентуючи на найважливіших віхах його творчої долі, широкому жанрово-тематичному діапазоні та художній самобутності доробку митця. Авторка наголошує, що на засадах міфологічної, національно-народної, літературної та загальнокультурної традицій, перепланих через глибоко індивідуальну філософсько-естетичну рецепцію Осьмачки, витворився новий національно органічний стиль [С.9].

Перший розділ книги, котрий має назву "Творчість Т.Осьмачки в оцінці критики та літературознавства", цілком логічно В.Барчан присвятила материковим та діаспорним розвідкам ХХ ст., сповненим як науково об'єктивних (С.Єфремов, В.Барка, Ю.Шерех,

Ю.Лавріненко, Ю.Стефанік тощо), так і викривлених, ідеологічно заангажованих поцінувань здобутків митця (В.Чапля, Т.Масенко, В.Ковалевський та ін.). Особливу увагу приділено сучасному прочитанню спадщини письменника (М.Жулинський, Н.Зборовська, Н.Колесниченко-Братунь, М.Моклиця, М.Скорський, М.Слабошпицький, О.Слоньовська, В.Шевчук). Авторка справедливо відзначає, що численні праці про Т.Осьмачку є "в тій чи іншій мірі лише своєрідними фрагментами, що з'являлися часто як дотик до справді складного, "кострубатого" художнього простору митця" (С.56). Вони не дають загального уявлення про Осьмачку як самобутню, неповторну творчу особистість у загальнонаціональному літературному процесі ХХ століття, не з'ясовують його місця в українському літературному авангарді" (С.56). Цим і викликана поява дослідження Валентини Барчан у світлі тих першочергових завдань, що стоять перед сучасною українською літературознавчою наукою.

У другому розділі монографії "До джерел творчої індивідуальності Т.Осьмачки" В. Барчан успішно демонструє психоаналітичну інтерпретацію творчої особистості митця, простежує геокультурний, історичний, духовний, суспільний та особистісний чинники формування естетичного світу письменника. Авторка приділяє значну увагу літературно-критичній частині його спадщини, що ґрунтувалась на засадах біографічного, естетичного, історико-культурного, порівняльного методів дослідження. Наголошено на Осьмаччиному раціоналізмі, логічності, свіжості й чіткості думки, тонкому відчутті слова, надзвичайній спостережливості (С.101). Дослідниця доводить, що естетична свідомість геніального співця сформувалась на органічному поєднанні його природного обдарування з глибинами національної та загальнолюдської духовності.

Третій розділ книги "Експресіонізм Т.Осьмачки як засіб художньої самоідентифікації митця" репрезентує процес входження автора збірок "Круча", "Скитські огні", "Клекіт", "Сучасникам", "Китиці часу", "Із-під світу" в річище авангардних тенденцій у світовій та вітчизняній поезії, аргументовано доводить домінування експресіонізму в його творчості. При цьому дослідниця підкреслює органічність появи Осьмаччиного експресіоністичного бачення на мистецькому й філософському тлі епохи (В.Стефанік, В.Винниченко, О.Турянський, П.Тичина, М.Бажан, Л.Курбас, О.Довженко, М.Куліш та ін.)

У четвертому розділі "Поетика художньої прози Т.Осьмачки" В. Барчан підтверджує експресіоністичні засади митцевої свідомості на матеріалі його повістей "Старший боярин", "План до двору", "Ротонда душогубців", котрі відчутно позначені рисами автобіографізму, як і велична поема в октавах "Поет". Аналізуючи велику прозу письменника, дослідниця акцентує на екзистенційних проблемах свободи особистості та буття України, наскрізній для автора проблемі національного державотворення, подвижницької місії української інтелігенції.

У своїх "Висновках" В.Барчан підкреслює значимість постаті Т.Осьмачки як представника світового експресіонізму та екзистенціалізму для українського літературного процесу ХХ століття. Наголошується, що стильова самобутність творчості письменника "впливає з базованого на міфологічному світогляді національного світовідчуття, з глибин українського фольклору та літературних традицій, основ народної мови з її неповторним мелосом і експресією" (С.404). Загалом підсумки, до яких приходять дослідниця, не викликають заперечень, належним чином підсумовують здійснений у монографії аналіз.

В.Барчан вільно почувається в світі українського та світового мистецького авангарду, залучає до порівняльного аналізу твори вітчизняних і зарубіжних авторів. Робота багатопланова й змістовна, насичена оригінальними спостереженнями та вираженими узагальненнями.

Книга В.Барчан уже стає в пригоді університетським та інститутським викладачам та студентам при вивченні таких курсів, як "Історія української літератури ХХ століття" та "Теорія літератури", а також ряду вузівських літературознавчих спецкурсів, як-от: "Література української діаспори", "Літературне краєзнавство" тощо. Це важливий внесок до

літературознавчих досліджень у царині осягнення здобутків письменства українського зарубіжжя та творчості митців материкової України ХХ століття. Праця В.Барчан являє собою ґрунтовне завершене наукове дослідження, яке підтверджує високий фаховий рівень авторки. Робота суттєво доповнює розвідки, присвячені такому складному, але водночас такому цікавому й розмаїтому періодові в розвитку вітчизняної літератури, як ХХ століття.